

Література

1. *Машина Н. І.* Міжнародне страхування: Навчальний посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 504 с.
2. *Филонюк А. Ф., Залетов А. Н.* Страховая индустрия Украины: стратегия развития. — К.: Международная агенция «Бизон», 2008. — 448 с.
3. Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи. Сайт в мережі Інтернет // Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2008 році — http://www.mns.gov.ua/annual_report/2009/content_1.ua.php?m=B5
4. *Залетов О. М.* Концепція страхового захисту майна від повені: світовий досвід та перспективи // Страхова справа. — № 3. — 2008. — 64 с.

Стаття надійшла до редакції 01.06.09.

УДК 336.717.061

О. І. Воробйова

канд. екон. наук, доц.,
докторант кафедри менеджменту банківської діяльності,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

Проведена оценка состояния банковского кредитования в Украине в условиях финансового кризиса. Обоснованы некоторые возможности по улучшению кредитования населения и предприятий в современных условиях.

In the article author provide an estimation of state bank crediting in Ukraine in the conditions of financial crisis. Some possibilities for the increase of crediting population and enterprises in the modern conditions are grounded.

Ключові слова: банківське кредитування, фінансова криза, кредитно-інвестиційний портфель, кредити фізичним і юридичним особам.

Кредитування належить до основних напрямів діяльності сучасного банку, тому що кредитний портфель складає більше 75 % усіх його активів. Крім того, банківське кредитування має велике значення для суб'єктів підприємництва та домогосподарств, у зв'язку з тим, що за рахунок банківських позичок забезпечується

формування частини обігових коштів і ресурсів для фінансування інвестиційних проектів підприємств, задоволення потреб домогосподарств у споживчих кредитах.

Проте в умовах світової фінансової кризи, що охопила практично всі країни, зокрема й Україну, банківське кредитування було суттєво скорочено через погіршення фінансового стану банків, а також значного зменшення чисельності дійсно кредитоспроможних фізичних і юридичних осіб.

Теоретичні і практичні аспекти банківського кредитування містяться в роботах вітчизняних провідних учених-економістів, зокрема О. В. Васюренка [1, с. 135–172], А. С. Криклія [2, с. 6–9], М. І. Савлука, А. М. Мороза, І. М. Лазебки [3, с. 443–499], Л. О. Примостки [4, с. 118–125]. Однак, незважаючи на значний вклад цих та інших учених у дослідження питань банківського кредитування, проблема остається до кінця не розкритою, особливо у зв'язку з новою ситуацією, яка обумовлена світовою фінансовою кризою, що значно вплинула на вітчизняну банківську систему та завдала великих проблем здійсненню банківського кредитування практично для всіх банків країни.

Основною метою дослідження є оцінка стану та визначення деяких напрямів покращення ситуації щодо банківського кредитування в сучасних умовах.

На протязі 2004–2007 років та першій половині 2008 року в Україні відбувався кредитний бум, що підтверджується наступними показниками (рис. 1).

За вказаний період емпірична крива зростання кредитно-інвестиційного портфеля (КІП) на 96–98 % залежала від обсягів збільшення кредитів, що були надані фізичним і юридичним особам. Суттєве зростання кредитів почалося з другої половини 2006 року і продовжувалося до серпня 2008 року. У 2005 р. у порівнянні з 2004 р. обсяги кредитів, що надані населенню та суб'єктам підприємництва збільшилися в 1,70 разу, у 2006 р. — у 3,00 рази, у 2007 р. — у 5,32 разу, у 2008 р. — у 9,31 разу.

Таким чином, кредитно-інвестиційний портфель практично за весь період, що досліджується, формувався за рахунок кредитів, наданих фізичним і юридичним особам. Так, у 2004 році частка кредитів у КІП складала 82,13 %, у 2005 році — 82,15 %, у 2006 році — 85,77 %, у 2007 році — 83,37 %, у 2008 році — 88,68 %.

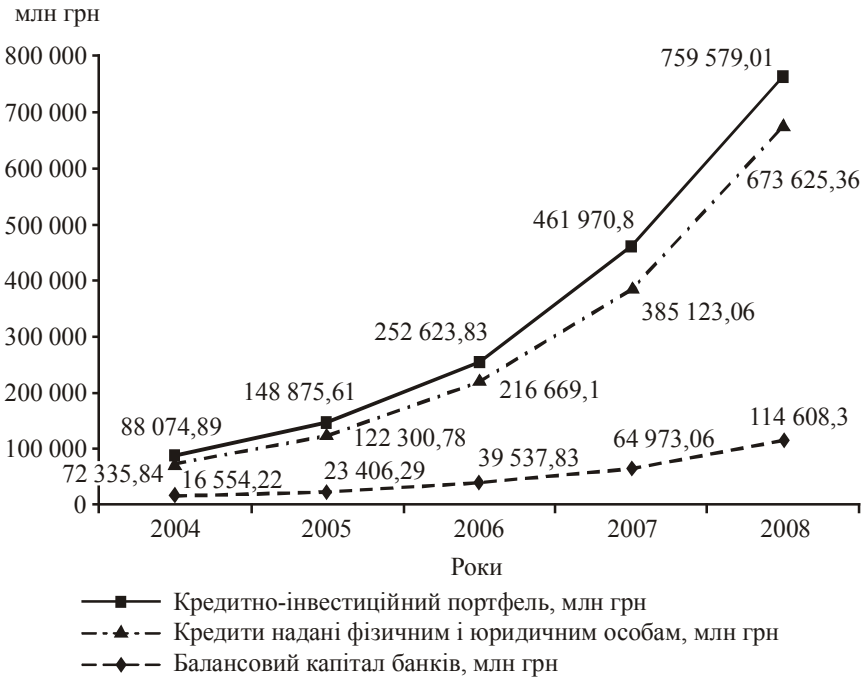


Рис. 1. Динаміка кредитно-інвестиційного портфеля, кредитів, наданих фізичним і юридичним особам та сума балансового капіталу банків (складено за даними [5])

Отже, кредитування фізичних і юридичних осіб постійно зросло, це позитивно впливало на показники розвитку економіки України. Так, починаючи з 2006 року, зростає ВВП країни за рахунок збільшення обсягів промислового виробництва, будівництва та інших видів економічної діяльності. У 2006 р. ВВП країни становив 544 153 млрд грн, у т. ч. на душу населення 11 630 грн. У 2007 р. 720731 млрд грн, у т. ч. на душу населення 15 496 грн. У 2008 р. темп зростання ВВП уповільнився, але його обсяг досяг 950 503 млрд грн і склав на душу населення 20 548 грн. За 2004–2008 рр. суттєво підвищився добробут населення країни через зростання можливостей завдяки кредитам придбати побутову техніку, дорогі меблі, автомобілі, а частка населення за допомогою іпотечних кредитів змогла покращити свої житлові умови, придбавши нові квартири чи власні будинки.

Проте зростання кредитів та кредитно-інвестиційного портфеля не співпадало із зростанням обсягів балансового капіталу банків. Так, у 2005 році у порівнянні з 2004 роком балансовий капітал зріс в 1,41 разу. У 2006 році цей показник зріс у 2,39 разу, у 2007 році — в 3,92 разу, у 2008 році — 6,92 разу. Тобто балансовий капітал банків зростав повільніше, ніж обсяги кредитування. Це обумовило у другій половині 2008 року значну нестабільність як окремих банків, так і всієї банківської системи. У зв'язку з поширенням паніки серед різних кіл населення та юридичних осіб, а також погіршенням фінансово-господарського стану провідних українських підприємств, що забезпечували країну в останні роки валютними та бюджетними надходженнями, склалась негативна ситуація у діяльності вітчизняних банків. Особливо це почалось відчуватися з жовтня–листопада 2008 року та набуло значного поширення з грудня 2008 року та продовжується до теперішнього часу.

Значна частина банків країни опинилася в скрутному становищі. У зв'язку з недостатністю балансового капіталу та значного відтоку депозитів фізичних і юридичних осіб низка банків країни («Арма», «Дністер», «БІГ-ЕНЕГРІЯ», «Банк регіонального розвитку», «Західкомбанк», «Київ», «Надра», «Національний кредит», «Одеса», «Родовід Банк», «Трансбанк», «Укрпромбанк») опинилися у найгіршому фінансовому стані, практично не мають можливості виконувати свої зобов'язання. До цих банків введена тимчасова адміністрація НБУ з метою здійснити відповідні заходи для покращення фінансової ситуації, підвищити їх рівень ліквідності та платоспроможності. А у банку «Причорномор'я» за постановою НБУ від 20.05.2009 р. почата процедура банкрутства. Крім того, ще більше десятка банків країни подало заявки до уряду та НБУ з проханням здійснити за рахунок бюджетних коштів рекапіталізацію з метою підтримати ці банки в умовах погіршення їх фінансового стану, суттєвого зменшення реальної ліквідності та платоспроможності.

Таким чином, проблема усіх банків країни полягає в тому, що вони на протязі останніх п'яти років, збільшуючи обсяги кредитів з метою одержання надвисоких прибутків, не здійснили необхідних заходів до підвищення рівня своєї капіталізації. Фактично рівень капіталізації вітчизняних банків, який був у 2004–2008 році, не давав їм право на таке велике зростання обсягів кредитів, що були надані фізичним і юридичним особам, незважаючи на майбутні ризики.

Якщо б рівень капіталізації вітчизняних банків був більшим, то в банківській системі країни не було таких значних проблем. Вплив світової фінансово-економічної кризи можливо було мінімізувати. Особливо, якщо уникнути значного зростання зовнішніх запозичень, що також негативно вплинуло на стан банківської системи України. Зростання зовнішніх запозичень вітчизняних банків почалося одразу як у країні став розгортатися кредитний бум. Українські банки з метою суттєвого збільшення ресурсної бази для кредитування починаючи з 2005 року все активніше залучали кошти іноземних фінансово-кредитних установ. Обсяги зростання зовнішніх позик суттєво перевищували обсяги зростання балансового капіталу банків (рис. 2).

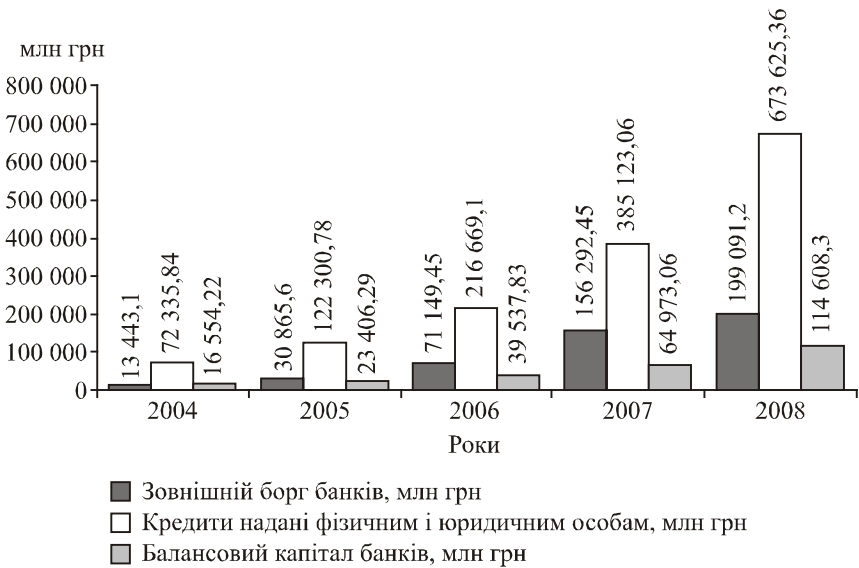


Рис. 2. Динаміка зовнішнього боргу банків, кредитів, наданих фізичним і юридичним особам та балансового капіталу (складено за даними [6])

Складається враження, що вітчизняні банки і далі б збільшували свої зовнішні зобов'язання, якщо б закордонні фінансові кола надавали такі позики. Проте у другій половині 2007 року іноземні фінансово-кредитні установи, у зв'язку з загальним погіршенням фінансового стану та загрозою фінансової кризи, що на-

бувала значного розмаху в найрозвинутіших країнах світу, суттєво зменшили, а потім і зовсім припинили кредитування вітчизняних банків. Це стало першим дзвінком майбутньої фінансово-економічної кризи в Україні, але його практично усі банківські менеджери своєчасно не помітили, або, що гірше, не захотіли помітити та продовжували збільшувати обсяги кредитування української економіки, стимулюючи попит населення та діяльність, перш за все, підприємств торгівлі та інших суб'єктів підприємництва, що надають послуги. У меншому розмірі кредитувалися підприємства, що здійснювали діяльність з виробництва продукції власного виготовлення та будівельні компанії, що здійснювали будівництво житлових комплексів у великих містах.

У зв'язку з розвитком фінансової кризи практично всі банки країни або припинили, або суттєво скоротили свої програми кредитування. Це було обумовлено наступними подіями:

1. З початком фінансової кризи у банків значно скоротилася ресурсна база через відтік депозитів фізичних і юридичних осіб.

2. У зв'язку з фінансовою кризою багато підприємств країни або суттєво скоротили обсяги своєї діяльності, або зовсім її припинили, що негативно вплинуло на формування фінансових ресурсів як підприємств, так і вільних коштів фізичних осіб, що працювали на цих підприємствах. Зменшення обсягів фінансово-господарської діяльності було відмічено практично в усіх видах економічної діяльності, що скоротило вільні грошові кошти в економіці.

3. Фінансова криза дуже негативно вплинула на фізичні і юридичні особи, що мали кредити, особливо в іноземній валюті. У більшості населення та юридичних осіб не вистачило коштів для своєчасної сплати за кредит та процентів за нього. Це також негативно вплинуло на можливість банків кредитувати економіку.

4. З поширенням фінансової кризи і погіршенням фінансового стану більшості позичальників, у банків виникла дилема, кому надавати комерційні кредити? Якщо в останні кілька років банки переважно надавали кредити населенню, то за сучасних умов кредитоспроможність як фізичних, так і юридичних осіб значно знизилась, а в деяких випадках досягла рівня нуля. Наявність незначної кількості кредитоспроможних клієнтів не може забезпечити відповідного рівня кредитування в Україні.

5. Фінансова криза та значне зменшення ресурсної бази для кредитування змушує банки підіймати процентні ставки за депо-

зити з метою залучити хоч деякі кошти для банківської діяльності, зокрема кредитування. Зростання ставок за депозитами, суттєво впливає на збільшення процентних ставок за кредитами, що додатково негативно впливає на кредитоспроможність клієнтів, їх зацікавленість отримувати кредити за кредитними ставками.

Таким чином, за останні 9 місяців підходи до банківського кредитування в країні суттєво змінилися. Ці зміни обумовлені наступним:

1) якщо раніше вітчизняні банки були націлені одержати за рахунок кредитів як можливо більше прибутку, то в сучасних умовах банки намагаються лише повернути видані кредити та одержати за них відсотки;

2) фінансово-економічна криза відштовхнула більшість населення від банків, а тому повернення довіри населення складає одне з найважливіших завдань банків, що позитивно вплине на майбутнє кредитування фізичних та юридичних осіб;

3) за рахунок повернення довіри та значного збільшення процентних ставок за депозитами банки намагаються забезпечити формування відповідної суми банківських ресурсів, що може позитивно вплинути на зростання обсягів банківського кредитування навіть в сучасних умовах;

4) у період фінансової кризи банки почали формувати такі програми кредитування, в яких зацікавлені кредитоспроможні фізичні й юридичні особи;

5) необхідністю ефективно вирішити питання взаємодії з існуючими позичальниками, які в умовах кризи втратили можливість виконувати свої зобов'язання перед банками, а також з тими позичальниками, що мають можливості виконувати зобов'язання, але не мають бажання і використовують фінансову кризу, як можливість обдурити банк і не повертати запозичені кошти.

Для покращення ситуації з банківським кредитуванням необхідно вирішити три блока питань.

Перший блок, стосується уряду України та НБУ, які повинні здійснити заходи щодо підвищення рівня капіталізації вітчизняних банків, скоротити чисельність малих та фінансово неспроможних банківських установ, заборони надання кредитів в іноземній валюті тим економічним суб'єктам, які не мають відповідних доходів у цій валюті.

Другий блок пов'язаний з виходом вітчизняної економіки з фінансово-економічної кризи. Це передбачає збільшення обсягів

виробництва продукції на вітчизняних підприємствах не на експорт, а для внутрішнього споживання, що обумовить нові можливості банків щодо кредитування вітчизняних товаровиробників та споживачів українських товарів.

Третій блок питань залежить від діяльності самих банків, підвищення їх ефективності, більш чіткого виконання законодавства щодо хеджування різних видів ризику, поліпшення рівня керування банківським кредитуванням.

Кожен з названих трьох блоків питань для своєї реалізації потребує відповідного часу, вдосконалення банківського та господарського законодавства, підвищення вимог і відповідальності банківського керівництва перед законом за допущені промахи та втрати коштів своїх кредиторів, зокрема населення.

Таким чином, здійснене дослідження дає підстави стверджувати:

1. За останні п'ять років обсяги банківських кредитів збільшилися понад 9 разів. Проте в умовах фінансової кризи можливості банків здійснювати кредитування суттєво скоротилися через невеликі обсяги балансового капіталу, зменшення ресурсної бази у зв'язку з великим відтоком депозитів з банківської системи та значними зовнішніми запозиченнями банківських установ.

2. Покращення ситуації з банківським кредитуванням можливо якщо держава, НБУ, банки, підприємства реального сектору і домогосподарства будуть більш чітко взаємодіяти і забезпечать умови для скорішого виходу економіки з кризового стану.

3. Подальше дослідження банківського кредитування дуже важливе у зв'язку з невизначеністю ситуації зі станом банківської системи та впливом фінансової кризи, яка ще не закінчилася як в Україні, так і в світовій економіці.

Література

1. *Васюренко О. В.* Банківські операції: Навч. посіб. / О. В. Васюренко; 4-те вид., перероб. і доп. — К.: Знання, 2004. — 324 с.

2. *Криклій А. С.* Сучасний стан та особливості діяльності вітчизняних банків в інвестиційній сфері / А. С. Криклій, В. А. Криклій // Економіка та держава. — 2008. — № 6. — С. 6–9.

3. *Гроші та кредит: Підручн.* / М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазебко; за ред. М. І. Савлук; 4-те вид., перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2006. — 744 с.

4. Примостка Л. О. Кредитний ризик банку: проблеми оцінювання та управління / Л. О. Примостка // Фінанси України. — 2004. — № 8. — С. 118–125.

5. Національний банк України. Сайт у мережі Інтернет. — www.bank.gov.ua

Стаття надійшла до редакції 15.05.09.

УДК 336.3

М. А. Гапонюк

канд. екон. наук., проф.
зав. кафедри фінансових ринків,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ІНСТРУМЕНТИ МУНІЦИПАЛЬНИХ ТА ДЕРЖАВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СИСТЕМІ ФАКТОРІВ ВІДНОВЛЕННЯ ДОВІРИ ДО ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

В статье рассматриваются проблемы использования потенциала рынка государственных и муниципальных бумаг для повышения доверия граждан Украины к институтам финансово рынка. Обоснованы рекомендации направленные на повышение инвестиционного спроса населения на финансовом рынке в целом, и рынке банковских депозитов — в частности.

The article is about the problems of using the potential of both government and municipal security markets for the purpose of increasing the confidence of Ukrainian citizens in institutions of financial markets. Recommendations with respect to the support of investment demand of individual investors in the financial market as a whole and particularly in the market of bank deposits were given in the article.

Ключові слова: *фінансовий ринок, муніципальні облігації, державні цінні папери, індивідуальні інвестори.*

Світова фінансова криза поставила під сумнів ефективність сучасної моделі фінансових ринків. Як центральні уряди, так і суб'єкти мікрорівня опинилися в умовах гострого дефіциту фінансових ресурсів. Невпинне нарощування кредитування економіки, що спостерігалось у 2005–2008 рр., відсутність дієвих механізмів хеджування ризиків для індивідуальних позичальників та інвесторів, відверто необґрунтована цінова політика банківських інституцій різко підірвали довіру населення України до банківського сектору та механізмів фінансового ринку.